

18. Дамский А. И. Осветительная арматура. – М.: Акад. архит. СССР, 1947. – 133 с.

19. Маркович М. Й. Українські художні світильники XVI–XX ст. в контексті європейського мистецтва освітлювальних приладів: історія, типологія, художні особливості: дис. ... канд. мистецтвознавства / НАН України. Ін-т народознавства. – Л., 2006. – 160 л.

20. Нариси з історії Університету Святого Володимира. – К.: ВПЦ “Київ. ун-т”, 2009. – 223 с.

21. [О поставке товаров в порты Черноморского Адмиралтейства] // Киев. губерн. вед. – 1843. – № 23. – 4 июня. – С. 562–565.

22. [О поставке товаров в порты Черноморского Адмиралтейства] // Киев. губерн. вед. – 1843. – № 39. – 24 сент. – С. 1152–1153.

23. Осветительные приборы конца XVII – начала XX века в России: Каталог выставки. – Л.: Аврора, 1975. – 52 с.: ил.

24. Antique Brass Candle Wick Trimmer Snuffer Scissors. – Режим доступу: http://www.ebay.com/itm/Antique-Brass-Candle-Wick-Trimmer-Snuffer-Scissors/111389939017?_trksid

25. Clute E. Flashback: Lamps and Illuminants. – Режим доступу: <http://www.collectorsweekly.com/articles/lamps-and-illuminants>

26. Paradis J. [Letter]. – Режим доступу: <http://www.jptinsmith.com/news12.html>

References

1. Derzhavnyj arxiv m. Kyueva. – F. 16. – Op. 370. – Spr. 113.
2. Tam samo. – Op. 381. – Spr. 194.
3. Tam samo. – Op. 392. – Spr. 231.
4. Tam samo. – Op. 394. – Spr. 46.
5. Tam samo. – Op. 395. – Spr. 86.
6. Tam samo. – Op. 395. – Spr. 93.
7. Tam samo. – Op. 465. – Spr. 1993.
8. Tam samo. – Op. 465. – Spr. 2207.
9. Tam samo. – Op. 465. – Spr. 69.
10. Tam samo. – Op. 478. – Spr. 196.
11. Tam samo. – Op. 478. – Spr. 29.
12. Tam samo. – Op. 478. – Spr. 52.
13. Tam samo. – Op. 380. – Spr. 235.
14. Tam samo. – F. 241. – Op. 1. – Spr. 36.
15. Centralnyj derzhavnyj istorychnyj arxiv Ukrayiny, m. Kyuiv. – F. 707. – Op. 87. – Spr. 125a.

16. Bokova V. M. Povsednevnaia zhyzn Moskvy v XIX veke. – M.: Molodaya gvardina, 2010. – 128 s. – Rezhym dostupu: <http://www.litmir.net/br/?b=191250&p=88>

17. [Vedomosti o cenax na tovary v g. Kyeve] // Kyev. gub. vedomosti. Pribavlenie. – 1850. – № 3. – 21 yanv. – S. 22–25.

18. Damskij A. Y. Osvetitel'naya armatura. – M.: Akad. arxit. SSSR, 1947. – 133 s.

19. Markovyh M. J. Ukrayinski xudozhni svityl'nyky XVI–XX st. v konteksti yevropejskogo mystectva osvityvalnyh prykladiv: istoriya, typologiya, xudozhni osoblyvosti: Dys. ... kand. mystectvoznavstva / NAN Ukrayiny. In-t narodoznavstva. – L., 2006. – 160 l.

20. Narysy z istoriyi Unversytetu Svyatogo Volodymyra. – K.: VPCz “Kyuyiv. un-t”, 2009. – 223 s.

21. [О поставке товаров в порты Черноморского Адмиралтейства] // Киев. губерн. вед. – 1843. – № 23. – 4 iyunya. – S. 562–565.

22. [О поставке товаров в порты Черноморского Адмиралтейства] // Киев. губерн. вед. – 1843. – № 39. – 24 sent. – S. 1152–1153.

23. Osvetitelnye pribory konca XVII – nachala XX veka v Ros-syi: Katalog vystavki. – L.: Avrora, 1975. – 52 s.: il.

24. Antique Brass Candle Wick Trimmer Snuffer Scissors. – Rezhym dostupu: http://www.ebay.com/itm/Antique-Brass-Candle-Wick-Trimmer-Snuffer-Scissors/111389939017?_trksid

25. Clute E. Flashback: Lamps and Illuminants. – Rezhym dostupu: <http://www.collectorsweekly.com/articles/lamps-and-illuminants>

26. Paradis J. [Letter]. – Rezhym dostupu: <http://www.jptinsmith.com/news12.html>

Shemeta Y. M., Candidate of History Sciences, professor's assistant of the Department of Ancient and Modern History of Ukraine of the History Faculty Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kiev), jumas@i.ua

The lighting in St. Volodymyr Emperor's University (1830th – beginning of 1860th)

We consider the lighting of the Imperial University of St. Volodymyr's 1830–1860 to show unexplored aspect of the history of everyday life. The study used the

general methods of historical research, such as historical analysis and classification, as well as applied methods: chronological, logical, comparative and others. It was found out that lightning played a major role in the learning process and needs of students; basic means of providing lightning were candles and oil lamps as a source of fuel – fats of animal and vegetable origin; the use of new equipment was not observed and educational institution remained an island of traditionalism with. Every year for the lightning in various areas of the University it was spent about 900 pounds of candles and oil (14,400 kg and liters) but the lighting was not perfect.

Keywords: Imperial University of St. Vladimir, the history of lighting a candle, oil lamp, chandelier, lamp, lantern, students.

Шемета Ю. М., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры древней и новой истории Украины, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), jumas@i.ua

Освещение в Императорском университете Св. Владимира (1830-е – начало 1860-х гг.)

Рассмотрено освещение Императорского Университета Св. Владимира 1830–1860-х гг. с целью показать малоисследованный аспект истории повседневности. Применены общие методы исторического исследования: исторический, анализа, классификации, а также прикладные: хронологический, логический, сравнительный и др. Выяснено, что освещение играло важную роль в обеспечении учебного процесса и бытовых потребностей университета и студенчества; основными средствами обеспечения света были свечи и масляные лампы, а источником горючего – жиры животного и растительного происхождения; использования новейших приборов не наблюдалось. Ежегодно университет тратил на освещение свыше 900 пудов (14 тон) свечей и масла.

Ключевые слова: Императорский Университет Св. Владимира, история освещения, свеча, масляная лампа, люстра, фонарь, студенты.

* * *

УДК 94(477):355.322

Лиса М.
здобувач Центру дослідження українсько-польських відносин, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Україна, Львів), marichkalysa@mail.ru

ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА “ВЗАЇМНА ПОМІЧ ГАЛИЦЬКИХ ТА БУКОВИНСЬКИХ ВЧИТЕЛІВ” НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проаналізовано особливості створення товариства “Взаїмна поміч галицьких та буковинських вчителів”, охарактеризовано суспільно-політичні умови його діяльності, визначено коло найактивніших учасників організації, розкрито вплив товариства на українських педагогів та загалом суспільно-культурні процеси у краї. Особливу увагу приділено міжнародній діяльності організації, її відносинам із польськими товариствами Галичини, які намагалися відстоювати інтереси учителів краю. Основна мета статті – аналіз діяльності товариства у перші роки його існування у контексті суспільно-політичних процесів в регіоні. Методологічну основу розвідки становлять принципи історизму, системності та об'єктивності в підході до висвітлення подій минулого на основі комплексного вивчення джерел та наукової літератури. При вирішенні поставлених завдань використано загальнонаукові (систематизації, типологізації) та спеціально-історичні (проблемно-хронологічний, історично-порівняльний, критично-аналітичний, біографічний) методи.

Ключові слова: товариство, учитель, Галичина, освіта.

13 липня 1905 р. Міністерство внутрішніх справ Австро-Угорської імперії затвердило Статут українського національно-культурного товариства “Взаїмна поміч галицьких та буковинських вчителів” – провідної організації українських педагогів Західної України у першій половині XX ст. Подія стала можливою незважаючи на те, що “Галицьке намісництво робило великі перепони в затвердженні Статуту нового товариства, бо вважало професійну організацію народного вчителства небажаним політичним чинником, що міг колись захитати політичним спокоєм цілого краю...” [1, с. 35]. Згідно з основоположним документом, основна мета діяльності товариства полягала у згуртуванні вчителства Галичини і Буковини для “забезпечення собі і своїм сім'ям” моральної та матеріальної допомоги. Також розроблено систему заходів для створення економічного підґрунтя новоствореної організації [2, с. 1].

Товариство відіграло важливу роль у суспільно-культурному житті Галичини у першій половині ХХ ст., що зумовлює актуальність дисертаційного дослідження. Окремі аспекти проблеми охарактеризовані у наукових студіях Б. Ступарика [3; 4], О. Луківа [5], М. Барної [6], О. Ткачика [7], В. Чоповського [8], Г. Білавич та Б. Савчука [9], Н. Кошелевої [10; 11] та ін. дослідників. Джерельну основу розвідки становлять архівні документи, матеріали періодично преси, спогади членів товариства “Взаїмна поміч галицьких та буковинських вчителів”.

Першочерговим завданням організації з перших днів її створення стало залучення якомога більше членів. Однак якщо у 1905–1906 рр. народне вчителство із великим захопленням сприйняло створення нового товариства (за словами сучасників “можна було почути з уст не одного вчителя, що ми створили собі таку організацію, яка робить нестрашними для нас несправедливі дисциплінарні покарання та різні матеріальні кривди”), надалі ситуація докорінно змінилася, що значно ускладнило роботу громадської інституції.

Починаючи із 1905 р. члени товариства стали відчувати тиск місцевої адміністрації, з ініціативи якої наприкінці 1905 р. у Кракові утворено ідентичну організацію – “Zwiazek nauczycielstwa ludowego w Galicji”, основне завдання якої полягало в об’єднанні народного вчителства Галичини незалежно від національності. “Розвинуло воно в цьому напрямі поважну діяльність також і серед українського народного вчителства... невеличкий відламок тодішнього нашого вчителства, ведений гаслами станової боротьби, взяв участь у Краківському з’їзді” [1, с. 37].

У статті “Постулати русинів, членів “Zwiazku nauczycielstwa ludowego w Galicji”, дирекція “Взаїмної помічі галицьких та буковинських вчителів” оприлюднила умови, виконання яких могло б привести до входження українців до польського товариства: 1) рівномірний розподіл членів у головній управі; 2) розподіл витрат на потреби вчителства відповідно до членських внесків обох національностей; 3) рівномірний розподіл членів у віділах товариства. Не менше зауважень висловили члени “Взаємної помічі галицьких та буковинських вчителів” до програми товариства. Українці, зокрема, вимагали: у польських громадах – відкривати польські школи, в українських – “з українською мовою викладовою” [1, с. 37–38].

Відповідь Комітету “Zwiazku nauczycielstwa ludowego w Galicji” була доволі очікуваною. У часописі товариства (“Glos nauczycielstwa ludowego”) його редактор С. Новак, не заперечуючи права українців на навчання рідною мовою, закликав представників титульної нації Східної Галичини “старатися присилати [учителів-українців – М.Л.] до нашої спільної станової організації, до спільної боротьби зі спільним, сильним ворогом, яким є галицькі ретрогради..., а тоді прийдемо якнайскоріше до порозуміння і зложення фундаментальних засад злучення вчителства цілого краю” [12, с. 2].

Безперспективність подальших переговорів засвідчила стаття із красномовною назвою “Nieh powstanie jedna silna rodzina nauczycielska” [13, s. 1–2], у якій зазначалося: “Ані вчителство українське, ні польське

само не виборе прав, належних нашому станові... В повищих засадах містяться всі слушні домагання товаришів українців, тож ми певні, що дотеперішня “резерва” значної їх частини скоро змінитися на чинну і гарячу участь у нашій організації, створеній в інтересі спільного добра” [13, s. 2]. Стаття викликала жваве обговорення серед членів “Взаїмної помічі галицьких та буковинських вчителів”, більшість із яких виступила за самостійний розвиток організації [14, с. 4].

У статті невідомого автора “Акція краківських учителів в справі організації галицького вчителства” [15, с. 116], що побачила світ на сторінках друкованого органу “Взаїмної помічі галицьких та буковинських вчителів” розкритиковано програму та статут “Zwiazku nauczycielstwa ludowego w Galicji” [15, с. 116]. У підсумку дискусія “остаточно довела до того, що українське народне вчителство пішло своїми шляхами професійної організації, а польське своїми...” [14, с. 54].

Одразу ж розпочато розбудову організації – упродовж 1906 р. створено окружні віділи товариства у більшості повітів краю. Завдяки клопіткій роботі Наглядової Ради наприкінці 1906 р. товариство нараховувало уже близько 1562 особи [16, с. 186]. Упродовж першого року також покращилося матеріально-фінансове становище товариства. При 17 окружних віділах засновано каси, які надавали матеріальну допомогу учителям. Зусиллями членів товариства проводилися учительські наради, конференції, де обговорювалися найважливіші фахові проблеми педагогів. При окремих віділах товариства, зокрема в Снятині, Коломиї, чимало уваги приділялося вихованню та навчанню молоді – відкривалися бібліотеки, влаштовувалися вечорниці, аматорські концерти, вистави та походи. Заходи сприяли піднесенню національної свідомості українців краю, сприяли політизації національно-культурного руху.

У перші роки діяльності товариства розширилася його міжнародна співпраця із педагогічними організаціями Австро-Угорщини. Зокрема 2 листопада 1907 р. представники організації взяли участь у роботі Конгресу народних учителів в Австрії. Українці наголошували на проблемах, першочергові із яких – втручання Крайової Шкільної Ради та місцевої адміністрації в роботу педагогів, суворі дисциплінарні покарання особам, невігідним для влади, брак підручників, шкільного приладдя, науково-методичної літератури та ін. Не менш важлива проблема – підвищення матеріальне становище галицького та буковинського вчителства. “На Буковині українці мають більший вплив і тому підвищення вчителям заробітної платні вже відбулося, – відзначали делегати. – В Галичині до цього ще далеко, бо школа в руках шляхти, яка ставиться вороже до розвитку культури серед народу і була би рада, якби українські школи спорозніли, а народ якнайдовше був без освіти” [1, с. 44].

12 серпня 1908 р. “Взаїмна поміч галицьких і буковинських вчителів” стала членом новозаснованого товариства “Союзу слов’янського вчителства”. Мотиви створення Союзу слов’янського вчителства в Австрії були злободенними: “Учительські організації поодиноких країв від давних років роблять всякі можливі заходи в краєвих Соймах, щоб вчителству вибороти ліпшу долю – однак заходи ці по найбільшій часті не відносять

ніякого успіху. Ся обставина приневолила учительські організації до видвигнення учительської квестії на ширшу арену” [17, с. 22].

Проте одним із основних засобів боротьби за покращення прав учителів у 1905–1914 рр. залишалися народні віча. Уже у перші роки існування організації утворено “Крайовий Виконавчий Комітет Вчительського Віча”, який займався їх організацією та проводив мобілізацію педагогів.

Якщо у житті галицького учительства “Взаїмна поміч галицьких і буковинських вчителів” відіграла важливу роль, значно інша ситуація склалася на Буковині, де упродовж 1905–1906 рр. члени товариства зуміли організувати тільки 4 окружні виділи. З цих причин на загальних зборах буковинських членів 23 грудня 1906 р. Дирекція львівської централі погодилася на заснування автономної Експозитури (секції) для Буковини з центром у Чернівцях. Згодом розроблено положення про її діяльність, однак переважна більшість педагогів Буковини трималася осторонь організації.

Популяризації діяльності товариства сприяла періодичні органи товариства. У згуртуванні вчительства навколо професійних інтересів та національних ідеалів важливу роль відіграв часопис “Промінь”, що залишався органом товариства до вересня 1907 р. У жовтні того ж року у Львові побачив світ перший номер незалежного українського вчительства “Луна” (редактор Ю. Левицький). Через місяць друкованим органом “Взаїмної помічі галицьких і буковинських вчителів”, де-факто, став часопис “Наше слово”. У цих періодичних виданнях публікувалися полемічні статті на освітньо-педагогічну тематику, польсько-українські відносини у краї та їх вплив на становище вчителів.

Із травня 1908 р. періодичним органом українських народних вчителів став часопис “Прапор” (редактор Ю. Лотоцький), видання якого було перенесено у вересні того ж року із Львова до Коломиї (редактор І. Петришин). У 1909–1912 рр. значну публіцистичну роботу розгорнуло товариство “Видавнича спілка українського вчительства”, заснована членами “Взаїмної помічі галицьких і буковинських вчителів”. Спілка розпочала видавати написані членами товариства книги, брошури, часописи як літературно-наукового змісту, так і політичні. “Видавнича спілка” здійснювала також благодійну діяльність – пожертвування на розвиток українських шкіл, інтернатів, учительських семінарів. Після припинення діяльності Спілки у 1912 р., започатковано видання нового органу товариства – “Учительське слово”, перший номер якого читачі отримали 15 вересня 1912 р.

Незважаючи на вжиті заходи, кінець 1907 р. показав, що загал учительства не усвідомив необхідності єдності та об’єднання в організації. На загальних зборах, що відбулися 7 квітня 1909 р. відзначено, що товариство “Взаїмна поміч галицьких і буковинських вчителів” нараховує 2030 членів, більшість із яких не сплачувала членських внесків (де-факто, тільки 724 члени перераховували кошти на діяльність товариства). Відношення вчительства до товариства яскраво ілюструє часопис “Прапор”, журналісти якого у 1909 р. із сумом відзначали: “Зрозуміло кожному, що наша організація важливої мети перед собою не ставила і користі (окрім

позичок) не дає. Переслідує товариство якісь вимріяні, високі ідеали...” [1, с. 47].

Занепад товариства тривав до 1910 р. Незважаючи на вжиті заходи, а саме внесені зміни до Статуту (сплативши членський внесок 1 крейцер, дозволялося входити до двох товариств – “Взаїмної помічі галицьких і буковинських вчителів” і кредитного “Взаїмна поміч учительська”; реорганізовано секцію правового захисту педагогів та ін.), кількість членів професійної учительської організації неухильно зменшувалася. Тиск польської адміністрації та “Związku nauczycielstwa ludowego w Galicji” ще більше ускладнював ситуацію для дирекції товариства.

Починаючи з 1911 р. в роботі товариства спостерігається значний поступ, що відбулося завдяки новому голові товариства М.Якимовському (1909–1915 рр.). Розпочинається загальне пожвавлення професійного вчительського руху, про що свідчить: заснування т.зв. “посмертного фонду” для допомоги сиротам та вдовам померлих народних вчителів, “Учительського організаційно-виборчого комітету” у 1911 р., проведення з’їзду українського вчительства 22 вересня 1912 р., створення “Педагогічно-наукової комісії” з метою популяризації тодішніх науково-педагогічних видань, формування новітньої української національної педагогіки.

Значні надії члени товариства поклали на З’їзд українського галицького і буковинського вчительства, що мав відбутися 22 вересня 1912 р. у Коломиї. “Від заходу, півночі і сходу немов ті чорні, тучеві хмари суне на наш український наріждорожа сила, – йдеться у Зверненні “Взаїмної помічі. – Її стратегічно операційні пляни звернені в першій мірі на українську народну школу й українське вчительство. Сеж найважливіші артерії народної живучості. Нема їх – то нема життя, нема сили, нема культури вданому народі – він засуджений на смерть. І якраз цей страшний, могутній похід з ясною ціллю знищення українського народного шкільництва спонукав краєве товариство “Взаїмну поміч учительську” до по взяття на загальних зборах ухвали, кою поручено скликати до Коломиї З’їзд всего українського галицького і буковинського вчительства” [18, с. 27].

У вересні-жовтні 1912 р. у Галичині відбулися звітні окружні конференції товариства “Взаїмна поміч галицького та буковинського вчительства”. Чи не найбільше уваги громадськості привернула конференція, яка 20 вересня відбулася у Бібрці. Проте не ухвали конференції опинилися у центрі уваги учителів. Їх здивування викликала українська мова, якою староста звернувся до делегатів зібрання. Кореспондент “Учительського слова” здивовано констатував: “Є се нечуване диво, бо нам не доводилось ще ніколи чути, щоби де ще в якому окрузі старости промовляли на конф. зборах іншою мовою... Присутні з невимовно здивувала та обставина, що пан староста, прибувши до нас з Мазурщини промовляв не ламаною “рутенщиною”, але прегарною, вповни поправною українською мовою...” [19, с. 53].

Щодо ухвал окружних конференцій, вони не відзначалися новизною. Більше того, члени товариства були змушені визнати їх утопічність у практичній реалізації. “На теперішніх повітових вічах наше народ-

не учительство було полишене самому собі: бо і хто ж з поза його округів був присутній на тих вічах і як відносились до наших домагань і ухвалюваних резолюцій, – відзначали члени “Взаємної помочі” [20, с. 1].

Восени 1912 р. здійснено спробу укрупнити окремі виділи, оскільки діяльність товариства на місцях “була ослаблена”. На Тернопільщині було об’єднано будзанівський і теребовлянський виділи. На збори із 37 українських учителів прийшли тільки 26, що викликало обурення у членів головного виділу товариства. Водночас учасники зборів розкритикували діяльність організації. У відповідь друкований орган товариства “Учительське слово” відзначало: “Бували сходуни і збори при участі 3–6 осіб і то саме тоді, коли ходило о пекучі станіві справи. Не дивниця, отже, що Теребовельщина від давнішого часу не висилала своїх делегатів на краєві збори. Товариші (ки) повіта, як виявилось, мало ознайомлені із роботою і заходами свого власного, станового товариства. Може обставини бодай від тепер змінять ся...” [21, с. 88].

Таким чином, упродовж 1905–1914 рр. товариство “Взаємна поміч галицьких і буковинських вчителів” пройшло етап становлення. Безправність українських педагогів, погіршення їх матеріального становища, дискримінація української школи стали тими основними причинами, що привели до створення фахового українського товариства.

Упродовж 1905–1910 рр. діяльність товариства не відзначалася проведенням масштабних акцій, активною видавничою діяльністю. На порядку денному стояли зловоденні питання – вирішення фінансових проблем, залучення якомога більшої кількості українського вчителства до організації. Тільки після 1910 р. товариство розпочало розбудовувати власні структури у повітах, започаткувало власний друкований орган, налагодило співпрацю із аналогічними іноземними громадськими інституціями, що піднесло авторитет “Взаємної помочі галицьких і буковинських вчителів” у суспільстві. Перша світова війна перервала подальший розвиток товариства, що край негативно позначилося на українському вчителстві краю.

Список використаних джерел

1. Товариство “Взаємна поміч українського вчителства” (1905–1930). – Львів, 1932. – 168 с.
2. Учительська самопоміч // Буковина. – 1905. – 16 квітня. – С. 1.
3. Ступарик Б. З історії розвитку гімназійної освіти / Б.Ступарик // Український освітній журнал. – 1994. – № 1. – С. 56–67.
4. Ступарик Б. Підготовка учителів в Галичині у XIX ст. / Б.Ступарик // Вісник Тернопільського експериментального інституту педагогічної освіти. – 1995. – № 1. – С. 45–55.
5. Луків О. Розвиток структури польських і українських освітніх закладів у Східній Галичині (1900–1933 рр.) / О.Луків // Slaliva Tarnopolensis. – Тернопіль, 1996. – С. 168–178.
6. Барна М. Розвиток педагогічної освіти в Галичині (1772–1939 рр.) / М. Барна // Рідна школа. – № 7–8. – С. 33–48.
7. Ткачик О. Підготовка інтелектуальної еліти в гімназіях Галичини / О. Ткачик // Рідна школа. – 1995. – № 6. – С. 75–77.
8. Чоповський В. Будителі національного духу. Діяльність культурно-освітніх товариств “Просвіта” та “Рідна школа” на західноукраїнських землях (друга половина XIX ст. – 20–30-ті роки XX ст.) / В. Чоповський. – Львів, 1993. – 63 с.
9. Білавич Г. Товариство “Рідна школа” (1881–1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ, 1999. – 208 с.
10. Кошелева Н. Організація українського вчителства у

Східній Галичині в 1881–1914 роках / Н.Кошелева // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 1998. – Вип. 33. – С. 108–113.

11. Кошилева Н. Українські педагогічні видання, як джерело вивчення історії шкільництва в Східній Галичині наприкінці XIX – на початку XX ст. / Н.Кошелева // Наукові зошити історичного факультету. – Львів, 1999. – Вип. 2. – С. 85–90.
12. Glos nauczycielstwa ludowego. – 1906. – № 4. – С. 2.
13. Nieh powstanie jedna silna rodzina nauczycielska // Glos nauczycielstwa ludowego. – 1906. – № 5. – С. 1–2.
14. І.Г. Чи poradno rusynam przystawaty do organizacji krakivskoyi ankety / І. Г. // Промінь. – 1906. – Ч. 5. – С. 54.
15. Акція краківських учителів справі організації галицького учительства // Промінь. – 1906. – Ч. 14–15. – С. 116.
16. З діяльності товариства “Взаємна поміч галицьких і буковинських учителів і учительок” // Промінь. – 1906. – 1 грудня. – С. 186.
17. Союз славянського учительства в Австрії // Учительське слово. – 1912. – 15 вересня. – С. 22.
18. Поклик до галицького і буковинського вчителства // Учительське слово. – 1912. – 15 вересня. – С. 27.
19. Звіти з окружних конференцій // Учительське слово. – 1912. – жовтень. – С. 53.
20. Usque ad finem // Учительське слово. – 1912. – листопад. – С. 1.
21. З організації українського вчителства // Учительське слово. – 1912. – листопад. – С. 88.

References

1. Товариство “Vzayimna pomich ukrayinskoho vchytelstva” (1905–1930). – Lviv, 1932. – 168 s.
2. Uchytelska samopomich // Bukovyna. – 1905. – 16 kvitnya. – S. 1.
3. Stuparyk B. Z istoriyi rozvytku himnazijnoyi osvity / B. Stuparyk // Ukrayinskyj osvityj zhurnal. – 1994. – № 1. – S. 56–67.
4. Stuparyk B. Pidhotovka uchyteliv v Halychyni u XIX st. / B. Stuparyk // Visnyk Ternopil'skoho eksperymental'nogo instytutu pedahohichnoyi osvity. – 1995. – № 1. – S. 45–55.
5. Lukiv O. Rozvytok sturktury polskych i ukrayynskych osvitynih zakladiv u Sxidnij Halychyni (1900–1933 rr.) / O. Lukiv // Slaliva Tarnopolensis. – Ternopil, 1996. – S. 168–178.
6. Barna M. Rozvytok pedahohichnoyi osvity v Halychyni (1772–1939 rr.) / M. Barna // Ridna shkola. – № 7–8. – S. 33–48.
7. Tkachyk O. Pidhotovka intelektualnoyi elity v himnaziyah Halychyny / O. Tkachyk // Ridna shkola. – 1995. – № 6. – S. 75–77.
8. Chopovskyy V. Budyteli nacionalnoho duxu. Diyalnist kulturno-osvitynih tovarystv “Prosvita” ta “Ridna shkola” na zakidnoukrayynskych zemlyax (druga polovyna XIX st. – 20–30-ti roky XX st.) / V. Chopovskyy. – Lviv, 1993. – 63 s.
9. Bilavych H. Tovarystvo “Ridna shkola” (1881–1939 rr.) / H. Bilavych, B. Savchuk. – Ivano-Frankivsk, 1999. – 208 s.
10. Koshelyeva N. Orhanizaciya ukrayinskoho vchytelstva u Sxidnij Halychyni v 1881–1914 rokax / N. Koshelyeva // Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya istorychna. – Lviv, 1998. – Vyp. 33. – S. 108–113.
11. Koshlyeva N. Ukrayynski pedahohichni vydannya, yak dzherelo vyvchennya istoriyi shkilnyctva v Sxidnij Halychyni naprykinci XIX – na pochatku XX st. / N. Koshlyeva // Naukovi zoshyty istorychnoho fakultetu. – Lviv, 1999. – Vyp. 2. – S. 85–90.
12. Glos nauczycielstwa ludowego. – 1906. – № 4. – S. 2.
13. Nieh powstanie jedna silna rodzina nauczycielska // Glos nauczycielstwa ludowego. – 1906. – № 5. – S. 1–2.
14. I. H. Chy poradno rusynam przystawaty do orhanizaciyi krakivskoyi ankety / I. H. // Promin. – 1906. – Ch. 5. – S. 54.
15. Akcyya krakivskych uchyteliv spravi orhanizaciyi halyckoho uchytelstva // Promin. – 1906. – Ch. 14–15. – S. 116.
16. Z diyalnosti tovarystva “Vzayemna pomich halyckych i bukovynskych uchyteliv i uchytelok” // Promin. – 1906. – 1 hrudnya. – S. 186.
17. Soyuz slavyanskoho uchytelstva v Avstriyi // Uchytelske slovo. – 1912. – 15 veresnya. – S. 22.
18. Poklyk do halyckoho i bukovynskoho vchytelstva // Uchytelske slovo. – 1912. – 15 veresnya. – S. 27.
19. Zvity z okruhnykh konferencij // Uchytelske slovo. – 1912. – zhovten. – S. 53.
20. Usque ad finem // Uchytelske slovo. – 1912. – lystopad. – S. 1.
21. Z orhanizacij ukrayinskoho vchytelstva // Uchytelske slovo. –

1912. – lystopad. – S. 88.

Lysa M., seekers of Center for the Study of the Ukrainian–Polish relations, Ivan Krypiakievych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine, Lviv), marichkalysa@mail.ru

Activities of the organization “Vzayimna pomich Galickich and Bukovinskih uchyteliv” on the before World War

Of the establishment of the organization “Vzayimna pomich Galickich and Bukovinskih uchyteliv” the analyzed, the social and political conditions of its operations the describes, of the most active members of the organization the circle, reveals the influence of society on the Ukrainian teachers and general socio-cultural processes in the region. Particular attention is given to the international activities of the organization, its relations with the Polish Society of Galicia, who tried to defend the interests of the teachers of the region. The main purpose of the article – of the company in its early years in the context of social and political processes in the region the analysed. Methodological basis of intelligence constitute the principles of historicism, systematic and objective approach to the coverage of the past through a comprehensive study of the sources and literature. In solving the tasks used general scientific (organizing, typology) and specially-historical (problem-chronological, historical and comparative, critical and analytical, biographical) methods.

Keywords: community, teacher, Galicia, education.

Лыса М., соискатель Центра исследований украинско-польских отношений, Институт украиноведения им. И. Крипякевича НАН Украины (Украина, Львов), marichkalysa@mail.ru

Деятельность общества “взаимно помощь галицких и буковинских учителей” накануне Первой мировой войны

Проанализировано особенности создания общества “Взаимная помощь галицких и буковинских учителей”, охарактеризовано общественно-политические условия его деятельности, определен круг активных участников организации, раскрыто влияние общества на украинских педагогов и общественно-культурные процессы в крае. Особое внимание уделено международной деятельности организации, ее отношениям с польскими обществами Галичины, которые пытались отстаивать интересы учителей края. Основная цель статьи – анализ деятельности общества в первые годы его существования в контексте общественно-политических процессов в регионе. Методологическую основу статьи составляют принципы историзма, системности и объективности в подходе к освещению событий прошлого на базе комплексного изучения источников и научной литературы. При решении поставленных задач использованы общенаучные (систематизации, типологизации) и специально-исторические (проблемно-хронологический, историко-сравнительный, критическо-аналитический, биографический) методы.

Ключевые слова: общество, учитель, Галичина, образование.

* * *

УДК 37.014(477)“1917/1918”:323.325

Філінюк В. А.

аспірант кафедри історії України, Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка (Україна, Кам'янець-Подільський), filinyuk.v.a@ukr.net

**ОСВІТА І ШКОЛА У ПОВСЯКДЕННОМУ ЖИТТІ
УКРАЇНСЬКОГО СЕЛА В ПЕРІОД ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ**

Зроблено спробу проаналізувати роль і значення освіти та школи у повсякденному житті українського селянства в період Центральної Ради. Визначено основні проблеми і перешкоди на шляху змін в освітній сфері на рівні села. Обґрунтовується теза щодо неспроможності української влади забезпечити повноцінний розвиток освітньої галузі згідно суспільних вимог.

Головну увагу зосереджено на ставленні селянства до освіти та школи в умовах революційної дійсності. Обґрунтовано положення про те, що селянське повсякдення визначалося рисами української ментальності на тлі загострення суспільно-політичних відносин та відновлення патріархальних форм соціальної взаємодії.

Ключові слова: освіта, школа, селяни, повсякденне життя, ментальність, Центральної Рада.

Розвиток сучасної вітчизняної історичної науки обумовлений низкою чинників, які справили визначний вплив на історичні дослідження. Одним із них є плюралізм поглядів щодо трактування історичного минулого, актуалізація нових методів і напрямків історичного пізнання. В українську історичну науку нові “віяння” західної історіографії потрапили на початку 90-х рр. Набувши значної популярності серед

вітчизняних дослідників, історіографічний постмодернізм акумулюється в низку напрямків.

Останнім часом дедалі більшої ваги набирають студії з історії повсякденності, предметом вивчення якої є сфера людської буденності в множинних історико-культурних, політико-подієвих, етносоціальних, конфесійних та інших контекстах. У центрі уваги історії повсякденності комплексне дослідження стилю і способу життя представників різних соціальних верств, включаючи емоційні реакції на життєві події та мотиви поведінки [1].

Зауважимо, що проблемі освіти та школи в період національно-демократичної революції 1917–1921 рр. присвячена значна кількість наукових праць. Переважна більшість із них стосуються становлення національної освіти, функціонування міністерств і просвітніх установ на теренах українських губерній, аналізу життя та діяльності провідних діячів освіти та науки. Водночас питання про місце освіти у селянській свідомості та житті майже не підіймається. Деякі аспекти даної проблеми проаналізовані А. Боровиком, О. Вільшанською, І. Колядою, О. Коляструк, В. Лозовим, В. Молчановим, С. Сірополко та ін. Однак, на нашу думку, дана тема потребує подальшого дослідження та уточнення в рамках означеної проблеми.

Мета розвідки полягає у спробі висвітлити місце освіти та школи у повсякденні українського селянства, виходячи з усталених норм селянської ментальності та революційних реалій життя в період Центральної Ради.

Розвиток історичної науки України на зламі ХХ–ХХІ ст. зумовлює звернення дослідників до таких проблем людської історії, як світосприйняття, система цінностей, способи поведінки тощо [2, с. 175]. Наразі, ніхто не може заперечити той факт, що подіям і явищам завжди передують уявлення про них у свідомості людей. Спроба проникнути у свідомість “творців історії” (людей) дає змогу реконструювати ту минувшину, котра прихована за “зовнішніми” подіями і фактами, одержати більш “глибинний” образ історії [3, с. 28]. Суспільна свідомість проявляється у різних формах, які залежать від низки факторів, зокрема від облаштування соціальних інститутів [4, с. 4]. Надзвичайно вагому роль у конструюванні суспільної свідомості відіграє інститут освіти.

Якщо поглянути на освітній рівень українських селян наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст., то відразу кидається у вічі значне відставання українців від інших національностей: євреїв, поляків та росіян. “Школа завжди була найбільш надійним союзником сім’ї, суспільства, церкви та держави. Але вона могла бути найбільш злим і небезпечним ворогом для них”, – відзначив Є. Крижановський [5, с. 264]. Виходячи із таких позицій, російське самодержавство проводило цілеспрямовану політику на відлучення підкорених народів від освіти [6, с. 677], а існуюча освітня політика російського уряду була прийнята насамперед ідеєю вірнопідданства [7, с. 796]. Відтак освітній рівень селян уряд намагався обмежити лише практичними знаннями необхідними для ведення господарства [8, с. 247]. Міністерству народного просвітництва царським рескриптом від 19 серпня 1827 р. наказувалося обмежити доступ до середньої і вищої освіти вихідцям із селянського середовища, адже вони “заражають дурними дум-